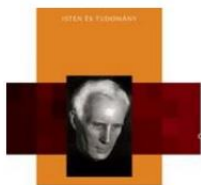

Szabó Ferenc, „Krisztus fénye”. Bevezetés Henri de Lubac SJ életművébe – Könyvbemutató. 2014. december 15.

Könyvbemutató

Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya
tisztelettel meghívja

2014. december 15-én, hétfőn, este
19 órakor
a Párbeszéd Házába
(1085 Budapest, Horánszky utca
20.)

Szabó Ferenc SJ

a Jezsuita Könyvek *Isten és
Tudomány* sorozatában megjelent
monográfiájának

„*Krisztus fénye*” Bevezetés *Henri de Lubac SJ*
életművébe

bemutatójára

A könyvet bemutatják
Dr. Török Csaba és Bartók Tibor SJ, teológusprofesszorok
Moderátor Róna Judit PhD

Szabó Ferenc SJ új monográfiája bevezetés Henri de Lubac (1896–1991) francia jezsuita teológus (élete végén bíboros) életművébe. Az „új teológia” egykor vitatott, majd rehabilitált szerzője a II. Vatikáni zsinat egyháztanának előfutára, a modern ateizmus elleni küzdelem és a keresztény humanizmus szószója – a harc és a párbeszéd teológusa volt. Krisztus igazi tanúja e válságos korban és a korszerűsödést kereső Egyházban.

P. Szabó Ferenc Henri de Lubacról és életművéről írt könyvének bemutatóján szeretném mindenképp előttem kiemelni, hogy a vaskos, közel 500 oldalas mű átfogó képet nyújt egy a magyar teológiában viszonylag kevésbé ismert XX. századi kiemelkedő teológusról. P. Szabó már 1972-ben megjelentett de Lubac egyháztani gondolatairól egy kötet, a jelen munka azonban teljes képet ad a francia jezsuita teológus életéről és munkásságáról magyar nyelven. P. Szabó atya munkája – az életrajzi bemutatás után – végigveszi a nagy lubaci témákat (teológia és történelem, a modernkori ateizmus kihívása és az Isten-kérdés ébrentartása, a természetfeletti és a kegyelem misztériuma, a Kinyilatkoztatás és annak értelmezése, az Egyház misztériuma, a tematikusan ugyan kevésbé, de mégis a teológus gondolkodását döntő módon meghatározó Krisztus-misztérium).

A magam részéről három alkalommal kerültem kapcsolatba Henri de Lubac teológiai gondolkodásával. Ezt szeretném Önökkel megosztani ezen az estén. Kb. 15 évvel ezelőtt egy olvasócsoporthoz tagjaival együtt olvastam a francia jezsuita programadó művét, a *Katolicizmust (Catholicisme. Les aspects sociaux du dogme)*, melyet de Lubac 1938-ban jelentett meg. P. Szabó könyvének VIII. fejezetében (Az Egyház misztériuma) részletesen elemzi a művet. A Katolicizmus Krisztus és az Egyház egymáshoz tartozó, de soha össze nem keverhető misztériumát vizsgálja, s a nagy patrisztikus és középkori hagyomány alapján világossá teszi, hogy

az Egyház soha nem helyettesítheti be magával Krisztus mindig nagyobb misztériumát. Ezt P. Szabó is kiemeli könyvében. De Lubacnak ezt az első nagy művét olvasva két dolog érintett meg. Az első a francia jezsuita széleskörű tájékozottsága volt a keresztény hagyományt illetően. A rengeteg lábjegyzeten keresztül de Lubac felvonultatta a hagyomány ismert és kevésbé ismert alakjait. Mindezt nem saját erudíciójának a fitogtatására tette, hanem annak bizonyítására, hogy a keresztény gondolkodók között kezdettől fogva fennállt az a meggyőződés, hogy az Egyház – noha Krisztus által akart közösség – soha nem léphet konkurens viszonyba Alapítójával.

Meglepetve fedeztem fel akkoriban, hogy de Lubac Katolicizmusának gondolatai milyen nagy mértékben befolyásolták a II. Vatikáni Zsinat Egyházzal szóló dokumentumát. Ez a dokumentum – mint köztudott – a *Lumen gentium* szavakkal kezdődik, ami annyit jelent: Népek világossága. Később hallottam egy belga jezsuitától, hogy de Lubac rengeteget hangoztatta a Zsinat után, hogy félre ne értsük: a Népek világossága nem az Egyház, hanem Krisztus. *Lumen gentium cum sit Christus* – így kezdődik a zsinati konstitúció. Krisztus a népek világossága, s az Egyház feladata éppen az, hogy ezt a fényt továbbadja másoknak, így válva Krisztus szentségévé az egész emberiség számára.

A második találkozásom de Lubac teológiájával a természet és kegyelem viszonyáról szóló kis katekizmus volt (*Petite catéchèse sur Nature et Grâce*). P. Szabó könyve részletesen bemutatja a VI. fejezetben, hogyan illeszkedik ez a viszonylag kései írás (1980) de Lubacnak a természetfeletről szóló teológiai gondolkodásába. E könyv segítségével elsősorban nem azt értettem meg, ami de Lubacot nagyon foglalkoztatta – ti. hogy hogyan lehet a természetfölötti és a kegyelem ingyenességét állítani, anélkül, hogy bevezetnénk a tiszta természet (*natura pura*) fogalmát. Inkább arra figyeltem föl ebben a műben, hogy milyen gyakorlati következményeket von le de Lubac a természet és a természetfölötti, illetve a természet és a kegyelem viszonyáról, ennek a két egymást bensőleg átjáró, de ugyanakkor össze nem keverhető valóságnak a bemutatásából. De Lubac egyik ilyen következtetése az volt, hogy életünk természetfölötti dimenziójának, vagyis Istenhez való rendeltségünknek a tapasztalata egy nagyon elcsépett, de mégis kikerülhetetlenül fontos alapmagatartásra van alapozva. Ez pedig az alázat, vagyis emberi szegénységünknek és kicsiségünknek a bevallása Isten és egymás előtt. Ez a keresztény élet élet sarokköve de Lubac szerint.

A harmadik találkozás de Lubac gondolataival számomra akkor történt, amikor újabb teológiai tanulmányaim alatt egy belga és egy szlovák jezsuitával valamint a Chemin Neuf közösség egy tagjával együtt olvastuk de Lubac középkori szentírás-értelmezéséről szóló négykötetes művének első kötetét. Ez a híres *Exégèse médiévale*, amit Szabó Ferenc atya könyvének VII. fejezetében elemez. Mi indított arra, hogy ezt az egyébként rengeteg idézetből

álló művet elolvassam? Akkoriban sokat foglalkoztatott a Szentírás értelmezésének a kérdése, ezen belül is az Ószövetség. Valamennyiünk közös tapasztalata, hogy az Ószövetség nem könnyű olvasmány. Azon kívül, hogy helyenként elcsodálkozunk egyik-másik erőszak-történeten, a próféták átkozódásain vagy a választott nép állandó makacsságán Istennel szemben, bizony sokszor nagyon messzinek és távolinak érezzük magunktól ezeket a történeteket és irodalmi formákat. Ezen kívül a történet-kritikai szentírás-értelmezés is mára már többszörösen megmutatta a Biblia korlátait és emberi oldalát. Bizony, nehéz sokszor azt mondanunk még a templomi liturgiában is egy-egy fura olvasmány, prófétai átokszó után, hogy ez az Isten igéje.

Nos, emiatt is érdekelt, hogy az ókori és középkori keresztények hogyan viszonyultak ezekhez az írásokhoz. Volt-e valami, ami kulcsot adott számukra a sok fura és távoli történet, zsoltárvers, prófécia és egyéb ószövetségi írás értelmezéséhez? De Lubac említett könyve nyilvánvalóvá tette számomra, hogy az ószövetségi szent iratok értelmezése már magának a zsidóságnak is kihívást és problémát jelentett. A hellén kultúrkörnyezetbe került zsidók – elsősorban Alexandriában – már feltették maguknak a kérdést: mit lehet kezdeni az Ábrahám-ról, Izsákról, Jákobról szóló fura történetekkel vagy a mózesi törvény aprólékos előírásaival? Miféle morális és lelki hasznot lehet mindabból húzni, hogy Izrael negyvenéves pusztai vándorlásának hányatott történetét olvassák vagy épp a későbbi királyok állandó háborúskodását, öldökléseit és hűtlenségeit? Nos, ebben a keresésben egyre inkább terjedt az a felfogás, hogy a múlt külső eseményeit egy bensőbb, spirituálisabb síkon kell értelmezni. A történelem külső harcai és kihívásai rávilágítanak a lélek mostani, benső küzdelmeire, kihívásaira.

Ahogy a görög kultúra újraértelmezte az Iliászt és az Odüsszeuszt, mint a lélek belső háborúit, ugyanígy az alexandriai zsidóság is spiritualizálni kezdte saját szent iratait már a Krisztus előtti századokban, főleg a híres alexandriai zsidó filozófus, Philón munkássága révén, aki Krisztus kortársa volt. Így a régi írások betű szerinti értelmére, vagyis a történetre ráépült egy allegorikus vagy moralizáló lelki értelem. De vajon mindez elég-e? Elég-e pusztán a régi szent iratokon ücsörögve meditálni, remélve, hogy tükröt tartanak elénk, így nagyobb benső önismeretre teszünk szert általuk, s reménykedhetünk, hogy ezzel egy kicsit tisztábbá és jobbá válhatunk, s közelebb kerülünk Istenhez?

Ez a kérdés foglalkoztatta de Lubacot is. Végigtanulmányozva a patrisztikus és középkori keresztény írók sokaságát, rájött arra, hogy a szentírás-értelmezés a régiek számára elsősorban az Ószövetség értelmezését jelentette. Az Újszövetség ugyanis nem volt más számukra, mint beteljesedett Ószövetség. Az Ószövetség történetei, próféciai és egész szimbólumvilága Krisztus és az Egyház allegorikus előképeivé váltak számukra. A keresztény szentírás-értelmezést nyilván nem is különböztethette meg semmi más a korábbi zsidó vagy helleniszti-

kus értelmezéstől, mint az, hogy a keresztények számára Krisztus, a megtestesült Ige vált a régi írások értelmezésének a kulcsává. Az evangéliumok tanúsága szerint már maga Jézus és tanítványai is úgy tekintettek életére, halálára és feltámadására, mint a régi előképek beteljesedésére: Jézus az új Jónás, akit a halál cethala nem nyelhet el végleg, Ő az új Mózes, aki a Hegyi beszédben a Tóra előírásait közelebb viszi az ember bensőjéhez, Ő a húsvéti Bárány, akinek halála megtöri az ember rejtett ellenállását Istennel szemben. Krisztus azonban nemcsak értelme a régi Írásoknak, hanem értelmezője is, ahogy ezt de Lubac mindig hangoztatta, s amint ezt P. Szabó ki is domborítja könyvében. A Feltámadt Úr az, aki a két emmauszi tanítványnak megmagyarázza szenvedésének, halálának és feltámadásának misztériumát az Írásokon keresztül, kezdve Mózesen és valamennyi prófétán (Lk 24,25-32).

Az Ószövetség búzájának, azaz betűjének tehát meg kell őrlődnie Jézus malmában, azaz Jézus személyén, alakján, tanításán és gondolkodásmódján keresztül ahhoz, hogy az Újszövetség lisztjévé válhasson és beépülhessen Krisztus kenyerébe. Ezt az allegorikus képet egy ismeretlen kőfaragó a vezlay-i kolostortemplom egyik oszlopfőjén is megfaragta. Henri de Lubac igen jól ismerte ezt az allegorikus ábrázolásmódját a két Szövetség kapcsolatának. De jól ismerte ennek az allegóriának, a misztikus malom allegóriájának a szerzőjét, Órigenészt is. Ugyancsak Órigenész volt az, aki az Ószövetség értelmezésének kulcsát, Krisztus misztériumát egy másik allegorikus képben is szépen megfogalmazta József könyvéhez fűzött egyik kommentárjában. Az ószövetségi József az Ígért földjére lépve felolvassa Mózes törvényét a népnek, hogy emlékeztesse őket az Istennel kötött szövetségre. Így tesz Jézus is, az új József, aki újraolvassa követőinek Mózes törvényét, mert, mondja Órigenész, “csak akkor értjük helyesen a Törvényt, ha Jézus olvassa fel nekünk, és ha ebben az olvasatban elszakítjuk az ő véleményét és látásmódját” (HoJos IX,8). Így mindaz, ami a régi Törvény betűjében méreg lenne számunkra, eltűnik, viszonylagossá válik vagy átalakul ha Jézussal együtt, vagyis az ő lelkületével olvassuk.

De Lubac 1950-ben egy terjedelmes könyvet szentelt az órigenészi szentíráserő értelmezésnek Történelem és Lélek (*Histoire et Esprit*) címmel. P. Szabó erre többször is visszatér könyvének VI. fejezetében. De Lubac azonban azt is felfedezte, hogy az allegorikus szentíráserő értelmezésnek két változatát lehet megkülönböztetni úgy az ókori, mint a középkori keresztény szerzőknél. Lényegében mindkettőnek a Órigenész dolgozta ki az elméletét. A kettőt az különbözteti meg egymástól, hogy hová, az allegorikus értelmezés melyik síkjára kerül Krisztus alakja és misztériuma.

Lássuk az első típusú értelmezést. Ebben Órigenész a Biblia és a hellenizmus három dimenziós emberképét (test, psziché – lélek, szellem) kivetítette a Szentírásra. Amint az embernek van teste, lelke és szelleme, ugyanúgy a Szentírásnak is. A Szentírás teste nem más,

mint a betű szerinti vagy történeti érteleme, lelke/pszichéje a morális értelem, szelleme a misztikus értelem. Misztikus azonban nem jelent mást a patrisztika és a középkor nyelvén, mint Krisztus és az Egyház misztériumára vonatkozó értelmet. A három dimenzió megfelel a lelki élet hármasságának, a megtisztulás, a megvilágosodás és az egyesülés útjának. A Biblia értelme abban a mértékben tárul fel az ember előtt, ahogyan előrehalad a megtisztulásban és a megvilágosodásban, s ugyanakkor a felfedezett értelem elősegíti a megtisztulást és megvilágosodás folyamatát, hogy végül eljusson Krisztushoz.

A gyakorlatban azonban Origenész sokszor egy másik utat követett. A betű szerinti értelem után azonnal következett a misztikus, vagyis a Krisztusra vonatkozó értelem, s utána a morális és esetleg eszkatologikus értelem, ami a Krisztuson átszűrt ószövetségi történetek alkalmazását jelentette a gyakorlati keresztény életre. Így Krisztus és a vele való kapcsolat nem pusztán érkezési pontja az ember morális erőfeszítéseinek, hanem annak megalapozója és állandó kísérője. Ez a második séma hangsúlyozottabban krisztocentrikus, s jobban kifejezi a keresztény szentírásértelmezés alapelvét, de egyben a gyakorlati keresztény élet alapját is. Azt ti., hogy Istenhez vezető utunknak, legyen az bármilyen fázisban, mindig hordozója és kísérője Krisztus, aki maga az út.

A középkori négyes értelmezési sík, aminek a sorrendjét a domonkos Dáciai Ágoston fogalmazta meg, Origenész második írás-értelmezési módszerére épült: A betű szerinti értelem az ószövetségi történetet mondja el, az allegorikus értelem azt, hogy mindezt hogyan vonatkoztathatjuk Krisztusra, akiben hinni akarunk, a morális értelem azt, hogy hogyan cselekedjünk a Krisztusba vetett hit erejéből, végül az eszkatologikus értelem azt mutatja meg, hogy hová tartunk, mi a reményünk, a beteljesedés.

Talán kissé bonyolultnak hangzik mindez. De Lubac alapvetően azt akarta mindezzel kifejezni, hogy a Szentírás értelmezése mintegy 1500 éven keresztül elsősorban azon a teológiai meggyőződésen alapult, hogy a Szentírást nem lehet Krisztus misztériumán kívül értelmezni. A két Szövetséget Krisztus élete, tanítása, halála és feltámadása köti össze. Ebben a Krisztus-eseményben (*Acte du Christ*) van valami gyökeresen új, amit teljesen és tökéletesen még az újszövetségi iratok sem tudnak kifejezni. Krisztus átadja számunkra Evangéliumát, de ennek teljességét majd csak a végső beteljesedéskor ismerjük meg (Ap 14,6). De Lubac ezért szívesen hivatkozik a Jelenések könyvének 14. fejezetére, ahol az örök Evangéliumról van szó, melyben Krisztus misztériuma mindenki számára nyilvánvaló lesz.

De Lubac maga is tudta, hogy anakronisztikus vállalkozás lenne ma az ókori és középkori szerzőkhöz hasonló az Ószövetség történeteit allegorizálni és Krisztusra erőltetni. Munkásságával azonban ráirányította a figyelmet arra, hogy a szentírás-értelmezésnek ma is szüksége van teológiai alapelvekre. XVI. Benedek pápa erre hívta fel számos alkalommal a

figyelmet, többek között a Názáreti Jézus c. művének 2. kötetében: „Ha a tudományos egzegézis nem akar kimerülni újabbnál újabb hipotézisekben, melyek teológiailag jelentéktelenek, új módszertani lépésre kell elszánnia magát és ismét teológiai tudománnyá válnia, anélkül, hogy történeti jellegéről lemondana.” (*Jesus von Nazareth*, 11).

Lehet-e de Lubac teológiai stílusát valamilyen képpel érzékeltetni? Véleményem szerint de Lubac teológiája egy mozaikszerűen építkező teológia. A teológus egy közeli ismerőse mesélte egyszer, hogyan is dolgozott de Lubac. Először is rengeteget olvasott. Végigolvasta a Migne Kiadó teljes, több mint 200 óriás-kötetes Patrologia Latináját, ami nem más mint az ókori latin nyelvű patrisztikus és a középkori monasztikus teológiai és lelkiségi irodalom hatalmas sorozata. Számos görög szerzőt is ismert, köztük különösen Órigenészt. Olvasmányai-ból apró, mozaikdarabka szerű jegyzeteket készített, s ezeket íróasztalán csoportosította témák, meglátások, intuíciók alapján. Ezek után fogott neki az íráshoz. Időnként panaszkodott, hogy csak napi egy órát tud dolgozni az 1. világháború idején szerzett fejsérülése miatt. Ez azt jelentette, hogy napi egy órát tudott írni, de további 7-et vagy 8-at olvasással töltött.

De Lubac műveiben a régi szerzők egymás mellé állított gondolatain, mozaikjain keresztül mindig kirajzolódik egy-egy olyan felismerés, amelyen keresztül a régi hagyomány közelebb kerül hozzánk, érthetővé és olvashatóvá válik számunkra is. Olyan ez, mint egy mozaikkép sajátossága. Ha túl közel megyünk hozzá, csak egymás mellé illesztett festett cserép- vagy kődarabkákat látunk, de ha távolabb állunk meg tőle, akkor kirajzolódik egy vonás, egy arc, egy tekintet. Ezt tette de Lubac is, amikor a keresztény hagyomány szinte minden képviselőjét felsorakoztatva rámutatott Krisztus-, az Egyház, vagy a keresztény élet egy-egy sajátos vonására, esetenként egy-egy félreértésre és annak néha fatális következményeire, amelyeknek köze lett a XX. század fatális eseményeihez.

Szabó Ferenc atya új könyve átfogó képet ad erről a XX. századi nagy teológusról, beágyazza a kortárs szellemtörténet képviselői – írók, filozófusok, teológusok – közé. Így kulcsot ad egy életmű megértéséhez és kedvet az olvasásához. Köszönjük neki, s mindazoknak, akik közreműködtek ennek a könyvnek a létrejöttében.

Bartók Tibor